

براهوئی ادب ٹی تصوف نارنگ

حسین بخش ساجد

ایم فل سکالر، بلوچستان اسٹڈی سینٹر جامعہ بلوچستان کوئٹہ

پروفیسر ڈاکٹر عبدالحمید شاہوانی

ریسرچ سپروائزر

Abstract

Mysticism is the belief that people can directly experience God or true reality rather than going to books rituals or other people. Mystics may experience vision or dream or hear God as vice. Mysticism or Sufisium are not two new phenomenon, they exist centuries before. In this paper Sufisium together with Mysticism and their formidable influence will be assessed in Brahui literature.

key words: Mystics, experience, Vision, Phenomenon.

تصوف و صوفی ازم (Sufisium) اسے باز بھلو و تالانو و مشکل ء مسر حال سے۔ تاریخی لحاظ سے ام دانا متکلی صد آ بلکن ہزار سال آ تیان تالان ء۔ ایہن تو تصوف نا خاص بنگا سر حال خدا او انسان نا نیامٹی سچا بنگا تعلق داری ء و داپچو خاص ء قوم و مذہب سے نا پابند آف۔ انتے کہ ننے داروایت ہر دور و ہر قوم و مذہب ٹی نظر بریک آراڑے خد او انسان دوستی نا ذکر و بحث مریک یا دافتا و جودارے آموڑے تصوف و صوفی ازم نام و جودارے داگو نڈ بنگا نوشتہ ٹی تصوف نامعنی و مطلب، او نا باروایت نظریہ خیال آ تیان بیدس باز ء ملک آ تیبی رانج بنگا مذہب آ تیبی تصوف و صوفی ازم نا روایت آ تا باروایت ام گو نڈ ء معلوم داری متننگ تون او ارا سلام آن مسست و معلوم داری اسلام آن پدداروایت آ تا باروایت ام مچٹس روشنائی شاعنگا نے۔ ہندن تصوف ناگو نڈ ء تاریخ نس واسلامی تصوف نا ذکر ء ام

کننگا نے داکان بیدس گچینا دھرتی بلوچستان ٹی تصوف ناباروٹ ام گڑاس معلومداری تنگ تون
 اوار براہوئی زبان و ادب ٹی تصوف ناروایت آتار دےٹ گڑاس صوفی شاعر آتا صوفیانہ کلام وادفا
 صوفی ازم و تصوف تون تعلقداری ءام روشنائی شافنگانے۔

تصوف و صوفی ازم

تصوف انت سے؟ و صوفی ازم انت سے؟ بہو داڑا روشنائی شاخن صوفی اصل رت
 صوف "آن پیش تموکولوظ سے اے او صوف، کاس ء پارہ۔ دُنیا ناباز ء قوم آتیبی کاس یا میل ناکاس
 آن جوڑ مروکا لوپس ء سادگی و درویشی نشان گونگیک ودا صوفی تا گچین کروکا لوپس پاننگ، ہندن
 لوظ" صوفی "کاس یا پڑہ آتیاں جوڑ مروکا پچ/ لوپس بینوکا ء پانگیک (ولی الدین، 2012 ص 8)
 فقیر آتار دےٹ" صوفی" امودے، ارا کہ تینا اُست ٹی خدا نا خوف آن بیدس پین کسہ نا خوف ء جاگہ
 ترف۔ ہندن حضور اکرمؐ نا حدیث پاک ام ارے کہ "نم" صوف "نالوپس ء تینے ء لازم کہوتینا اُستاتے
 ٹی ایمان ناہنینی اے خورے۔"

امو دورنا باز آ پرہیزگار آک ہندا حدیث پاک ء عمل کریسہ و سُننت نا پوروی کن "صوف" نالوپس
 اے پینارہ۔

دا ر دےٹ حضرت حسن بصریؒ نا فرمان ء کہ ای جنگ بدر ٹی اوار مروکو ہفتاد (۷۰) اصحاب آتے
 صوف "نالوپس ء بینوک خنٹ۔

ہندن حضرت ابوبکر صدیقؓ "ام" صوف "نالوپس ء پیناکہ۔ داکان بیدس حضرت اویس قرنیؓ نالوپس
 ام ہندا مسونے۔

داسا سوال دا ددی مریک کہ لوظ صوفی اولیکو وارا ر اوختا و دیر کن استعمال کننگا؟
 باز ء عالم آتا پاننگ دادے کہ دالوظ اسلام آن مُست ام سس۔ ہندن "کتب اللمع" ٹی نوشتہ ء کہ اسلام
 آن مُست اسہ صوفی نس مکہ نا طواف کن بسکہ۔ "باز آتا پاننگ نار دےٹ" صوفی "نالوظ نبی پاکؐ نا

وفات آن ارا (۲) صدسال پدسکان ام مشهورالوکه۔ صوفی نالوز دِناپن تون اولیکو وار مشهور مس؟
 داروٹ ارا پِن (۲) مونا بریرہ۔ اولیکو پِن ابو ہاشم وایلو پِن جابر بن عیان ناء۔ داہڑتومہ آک
 حضرت سفیان ثوریؒ ناہم عصر مَسونے اوہڑتوماک کوفہ آن تعلقدارى تخارہ۔ پروفیسر آرا، اے نکلسن نا
 رِدوٹ" اِرٹمکیو صدی ہجری ایسر مننگ وختا اسکہ، کہ عراق ٹی اَسہ پوسکنوا صطلاح کس" صوفی" ناپنٹ
 مونا ناس اوکان پدسلمان صوفیک ہندالقب ٹ چینی مسور"۔

صوفی تا عقیدہ نارِدوٹ اسلامی علم نا ارا (۲) قسم آک مریرہ اَسہ ظاہری وایلو باطنی، ظاہری علوم نا
 مطلب شریعت ء، ارا کہ کس مخلوق/عوام کن ء۔ او دے کس کہ باطنی یا ڈھکوکا علم امو دے اراد کہ
 حضور نبینا گڑاس صحابہؓ حضرت ابوبکر صدیقؓ، حضرت علیؓ، حضرت ابو ذرؓ ءہیل کس و ہند اتصوف نا
 علم ء اراد کہ حضرت ابوبکر صدیقؓ آن حضرت سلمان فارسیؓ و حضرت علیؓ آن حضرت حسن بصریؓ ہیل
 کر یسہ فیض الک۔

صوفی تا عقیدہ ٹ تصوف نا چار درجہ (۱)۔ شریعت (۲)۔ طریقت (۳)۔

حقیقت (۴)۔ معرفت

داہیت ام مونا بریک کہ صوفی اسہ یونانی ء لوظ یا کلمہ سہ ارا کہ ترجمہ نادر وشم ٹی عربی ٹی بسونے کہ اونا
 مطلب حکمت الہی و عمل کروکا صوفی انگلیک۔ ہندن تصوف ء صوفی تادین ام پاننگانے۔ ہندا وڑوٹ
 باطنی علم و فقیر آتا علم ء ام تصوف پاننگانے۔

تصوف ناباز آ کتاب ولغت آتینی جتا جتا ء تعریف توشته ء۔ دھنکہ فرہنگ عامرہ" ٹی تصوف اللہ پاک
 تون مہر و خوکى او خوکى و دلیفو کا علم، اسہ خاص ء کنڈ سہ ء ہنگ او صوفی نا مطلب حکیم ء۔
 ہندن" لغت کشوری" ٹی صوفی و تصوف نا معنی آک داد ء۔

(تصوف): پشمینہ بینگ یعنی صوف نا لویس ہنگ مطلب دا کہ نفسیاتی خواہش آن پاک

منگ -

(صوفی): پشم پوش، کاس آن جوڑ مروکا لوپس ۽ بنیو کا ہندن "جامع اللغات" ٹی تصوف نا معنی داوڑٹ ۽۔

(۱)۔ صوفی تاعقیدہ (۲)۔ علم و معرفت (۳)۔ تینا اُست آن ہر وڑ نا خواہش آتے
مُر کر یسہ بیرہ خُدا نا کنڈا توجہ کنگ - (۴)۔ تذکیہ نفس و صوف صاف منگ
(۵)۔ خالص منگ

ہندن علی بن عثمان الہجویریؒ نارڈٹ "تصوف نا کسرء رائی روان مروکا ک تینا چا معاملہ آتے اسہ کنڈ
کر یسہ، اُستاتے بے مہری و بدی و آفت آتیاں صفا کر یسہ صوفی جوڑ مریرہ۔

حضرت ذولنون مصریؒ آن دا سوال ۽ کنگا، کہ صوفی دیرے پارہ؟

ورندی تس کہ "صوفی اُمودے ارا کہ چا کائنات ٹی بیرہ و بیرہ اللہ تعالیٰ ۽ دوست تہا"

(ولی الدین، 2012، 16 تا 17)

ہنداوڑٹ حضرت سہل بن عبداللہ آن اریفننگا کہ صوفی دیرے پانگیک، تو ورندی تس۔
"صوفی اُمودے ارا کہ تینا اُست ۽ نفرت و بے مہری تیان صفا تہی و فکر آن پُر مرے، خدا دتون خوک نا
سُوب آن بشر آن مُر مرے اوناخن تہی مش و خیسون اسٹ مریر و تصوف نا مطلب، کم کنگ و خدا
داں خوک منگ و مخلوق آن مُر منگ و توکل تہنگ ۽"

تصوف نا حقیقت نا باروٹ شیخ ابونصر سراجؒ تینا کتاب "کتاب اللمع" ٹی نوشتہ کیک کہ "ار اوختا نبی
پاک، حضرت ابوبکر صدیقؓ آن اسہ موقع سہء اریفے کہ اے ابوبکرؓ، نی تینا عیال و خاہوت کن انت
اِلا س؟

تو ابوبکرؓ ورندی تس، کہ خدا دوا ونا رسول ۽۔

تو ادنا ورندی ناہر اسہ حرف و لوظ فقر و توحید نارنگ ٹی ڈبوک اسکہ اوا ونا ہندا ورندی اولیکو صوفیا نہ ارشادنا

حیثیت و تنگ، ارا کہ انسان نا دوی آن پیشن مس۔

تصوف نا تاریخ

تصوف ام مذہب آ مباراسہ بھلو حقیقت و عالمگیری ء راست (سچائی) سہ و ہندا خاطر آن تصور مذہب و تصوف آن بچو قوم نس خالی و مراف۔ خدا نا خاص رنگا بندغ آک ہر دور و ہر قوم ٹی بریسہ کرینو، کہ او فک انسان نارہنمائی و رہبری ء کریسہ اوفتہ حقیقت و راستی نا کنڈا دریسہ جہالت نا اوندیائی تے آن مر کرینو، ہندن ہر دور و ہر ملک و قوم کن خدا پاک دنا نبی و پیغمبر آک بریسہ کرینو و مخلوق خدا راستی نا کسر آن واقف کرینو، ہندن تصوف نا تاریخ نا اگہ نن خوڑتی سٹ جاچ ء الین تو دا ہر دور و ہر قوم ٹی مخلوق نا کسر شونی نا سوب مسونے۔ دار دینٹ بھواسہ گو نڈ ء جاچ نس الین۔

یونانی تصوف

علم و دانش و فلسفہ و فکر نا لحاظ سٹ یونان نا سرزمین ٹی صوفیانہ تصور و خیال نا بناء مس۔ داڑے تصوف نا بناء کروک، آرفیس (Orpheus) نا تعلیم آک ہفتیمیکو و ششمیکو صدی قبل از مسیح ٹی مچا یونان ٹی تالان مسور، فیس نا تعلی آتیبی انسان نا روح و خدا دنا نیام سٹ اسٹی واداری و حیات بعد از موت نا تصور و خیال موجود ء۔ آرفیس نا نظریہ آتیاں عمل کروک و رنگ ارفو کا تیبی فیثا غورث، سقراط، و افلاطون پنی ء

’۔ ("قرطاس" 2006، 45)

یہودی تے ٹی تصوف

عہد عتیق نا نوشتہ آتیبی انبیاء اسرائیل نا گڑاس ہند نو جوزہ نا ذکر نا ڈس رسینیک کہ ارافتا بنیاد ء یہودی تیبی ام تصوف نا درو شم نس پاش مریک، حکیم فیلو کو دا جاگہ ٹی تصوف نا ر دینٹ بھلو قدر نس تننگیک۔ ہندن ہر یکلیٹس (Hericlitus) نا نظریہ آتیبی نفس نا سمندر ٹی ڈب مریسہ حقیقت نا گوہر (خوار) ء پٹنگ نا درس و تعلیم ڈو بریک، داڑے تصوف بیرہ خدا دنا ذات نسکان محدود ء، انسان و کائنات دانا سر حال فس، و یہودی تیبی تصوف نا بھلا کتاب "زہار" اے۔

عیسائی تے ٹی تصوف

تصوف ناروایت ایلو قوم و مذہب آتیاں مونی بریہ عیسائیت ٹی اسہ باقاعدہ "مسلمک" سہ نادورشم ٹی جاگہ کرے۔ خانقاہ آک جوڑ مسور و بابل ٹی صوفیانہ ء کڑدہ و حلقہ آک جوڑ مسور و "ہرمیس" (Hermes) نا نوشتہ آک تصوف ء مونی دریر، عیسائیت نا بنیادی یا اولیکو دور آک اصل سٹ تصوف نادور پانگیرہ۔ اوکان گڈ عیسائی صوفیک یوحنا نا انجیل ء صوفیانہ تصویر آتا ڈروشم ء تسور۔ (سہ ماہی" قرطاس)

چینی تصوف

چینی تصوف نا اولیکو دور ٹی حکیم لاوتے (Laoze) باز پنی ء و اونا نظریہ آک انسانیت ء دلیل ایترہ۔

جاپانی تصوف

جاپانی تصوف ناروایت آک بدھ مت نا تصوف آن ہلوکو۔ جاپانی تصوف ٹی دھیان، گیان، استغراق و فکر ء بھلو حیثیت س تنگانے، جاپانی صوفی تے "وشی" و "بھکشو" نا پین متنلیک دا فتا تصوف نارنگ آتیٹی فطرت تون مہراوارے۔

ہندی تصوف

ہندی تصوف نا بناء وید آتیاں مریک داوید آتا گڈ کیونخ اپنشد آتیا جوڑ ء ارافتا پیش کروکا تصوف "برہم سوتر" ء۔ دا اپنشد نا شرح کروکا تے ٹی "شری شنکر اچار یہ" ء بھلو حیثیت و قدر س متنلیک۔ ہندن ہندو تصوف ٹی ایلو بھلا پین "وشی ویا" ء کہ اونا پین بھگوت گیتا ء۔ ("قرطاس" 2008ء)

تصوف نا اسلامی رنگ

اسلام ٹی تصوف تینا حقیقی، خالص و گپینا و سادہ رنگ ٹی مونی بریہ کرینے و اسلام ٹی تصوف قرآن و حدیث و شریعت آن رنگ ہلوکے۔ اسلام ٹی تصوف عملی و سٹ تینا وجود ء تنک۔ اسلامی تصوف نا

بنیاد قرآن و سنت و عمل داری و باطنی و صدق و صفا، عجز و توکل و تحوک و۔ تصوف اسلام نا حقیقی و روح و خدادان خوبی و مہر نا علم و۔ امام احمد بن حنبلؒ نا فرمان و کہ "ادب و فلسفہ و قرآن و حدیث و خواننگ آن پد تصوف نا علم و خواننگ آن کس نس صوفی جوڑ مریک"۔

قرآن پاک ٹی اولیاء تا باروئٹ و فرمان اسے باز بھلو حیثیت نس تنگ۔ کہ "پنوبے شک اللہ دنا ولی تے و نہ گڑ اس خوف مریک نہ گڑ اس غم" (الطاف، 2011، 16)

یقین اٹ ہندا صوفی و ولی تا تعلیم آک مچا دنیا ٹی تالان و وچو جاگہ نس دہنواف کہ اوڑے اللہ دنا و ولی و صوفیک لس مخلوق نا ہدایت و رہبری و کپس۔ (الطاف، 2011، 16)

اسلامی تصوف نار دت باز و عالم آک صوفی و "صفہ" مسجد نبویؐ تون گنڈیرہ، نبی اکرمؐ نا زمانہ ٹی باز و صحابہ آک کہ اوفا گونشت ۰ پاننگیک، دنیائی و تعلقداری تے اسے کنڈ کریمہ "فقرالی اللہ" و اختیار کریسور۔ اسے جوڑہ چچ، کہ کسہ ناچچ آک کم و ودھ ام اسور۔ بیرہ اسے جوڑہ چچ و اسے وخت نا طعام و گزارہ کروکاتے "اہل صفہ" پاننگا کہ اوفا کہ مدینہ پاک نا مسجد صفہ و تینار پینگ نا جاگہ جوڑ کریمور، ہندا خاطر آن صوفی تے ام ہندا خاصیت آتا سوب آن اہل صفہ تون تعلقداری جوڑ کننگیک۔

(ولی الدین، 2012، 10)

اسلامی تصوف نا بنیاد عشق الہی و عشق آن بیدس تصوف نا چو تصو رس مننگ کپک، اسلامی تصوف ٹی رب تون مہر و محبت، اخلاق نا بڑزی و خدمت خلق کل آن بھلا و صف و چائیداری کو۔

ڈاکٹر عبداللیث صدیقی نار دت "اسلامی تصوف نا بنیاد آک قرآن پاک نا تعلیم، حدیث و صحابہ آتا پاک آزند و تابعین و تبع تابعین آتا سیرة و تحوک و سچا مسلمان صوفی و ختس ام شریعت آن مری و شریعت نا حد آن مہنگ و دنیا آن خن تے اڑسنگ و بے عمل مننگ و کاملی، سستی نا سخ و مننگ کپک"۔ (اقبال، 2007، 29)

یقین ت تصوف نا اصل بنیاد قرآن پاک و نبی پاکؐ نا زید مبارک و۔

تصوف ٹی وحدت الوجود

دانا مطلب دادے کہ کائنات نا وجود غیر حقیقی یا وہمی ء حقیقی واصلی ء وجود میرہ اللہ پاک ناء۔
تصوف نا نظریہ یا خیال نامنو کا تانڈی حقیقی ء وجود تو کا ذات بیرہ و بیرہ خدا ناء۔ بیرہ ہر جا کہ خدا
دموجودے۔ دے نس کہ دا کائنات امو موجود ء خدا نا جلوہ گاہ ء او کائنات نا ہر اسہ ذرہ و گڑا آن امو
اسٹ ء ذات ظاہر مننگی ء، صوفی تانڈی اصل توحید وحدت الوجود ء۔ ("قرطاس" 2009
، 115) ہندن ارٹیکو نظریہ وحدۃ الشہود نا اے۔

تصوف نا شیخ آک

اسلامی تصوف ٹی نبی پاک نا پیروی ٹی، حضرت ابو بکر صدیق ؓ و حضرت علی المرتضیٰ ؓ نا حوالہ
سٹ فقر و تصوف نا گوش آک مچا دنیا ٹی تالان ء، تصوف نا چہار شیخ یا سلسلہ ء۔ کہ اوقتی سلسلہ قادریہ،
سلسلہ سہروردیہ، سلسلہ چشتیہ، او سلسلہ نقشبندیہ اوار ء۔ کہ دافنیٹی سلسلہ نقشبندیہ، حضرت ابو بکر صدیق ؓ
توں گڈ و کے ودے نس کہ سلسلہ قادریہ، سلسلہ چشتیہ و سلسلہ، سہروردیہ نا تعلق داری حضرت علی ؓ تون ء
۔ بلوچستان ٹی دا چہار بزرگا سلسلہ آتا منوک و عمل کرو کا ک بھلو گوشت سہ سٹ آریر۔ کہ دافنیٹی ولی و
صوفیک ام اریر و اوقتا مرید و منوک اک ام۔ (الطاف، 2011، 16 تا 17)

بلوچستان ٹی تصوف

دُنیا نا ایلو قوم و مذہب آتیٹی تصوف نا روایت آ مبار بلوچستان ٹی ام تصوف نا تاریخ باز منکن
ء۔ اسلام نا بنگ آن مُست ام داڑے تصوف نا روتہ غاک سوگوی سٹ تالان مسونو، ارافنا نشانیک
دانسکان اسہ نہ اسہ وڑ سہ سٹ تینا وجود ء برجا ء تخانو و تخت سلیمان و ہنگلاج نامش تینی دانا آثار اکو۔
دھنکے تخت سلیمان ء کیسہ ء غرناٹول حضرت سلیمان تون گڈ وک ء ہراڑے کہ اونا تخت شیف
مسوس۔ ہندن لسبیلہ ٹی دریا ء ہنگل ناری ء ہنگلاج ناٹول ء بزرگ و ولی سہ ناہدیہ ء، بخال آک

دادے پرستی کالی و ماتا ناپنٹ یات کیرہ۔ و دے کس کہ مسلمانک دادے نانی ناخانقاہ ناپنٹ چارہ۔
(الطاف، 2011، 17 تا 18)

بلوچستان ٹی اسلام نالتالان منتگ آن پد تصوف نایادگار اونشانیک

چلتن: - کونہ نادے کہیلینگ پلوء مش کس کہ اوچلتن ناپنٹ پنی ے۔ دانا بارونٹ روایت ے کہ داڑے اسے خاہوت اس یعنی ارنغ، زانیفہ اسورہ کہ اوفتہ اولیاد متوکہ۔ اسے وختس اللہ ناولی سے نادعا نٹ اوفتہ چہل اولیاد سینگا، ولے پدا داکل ے چناک مچٹس گیشتر منتگ آن گڈ درویش جوڑ مسور۔ ہندا وفتا سوب آن دامش چل تن ناپنٹ نٹ مشہور مس۔ دانا ارمیکور روایت دادے کہ چلتن نادامش ے چہل درویش اولی بسور و ہنداڑے اڈ کریر۔ کہ دانسکان ام اونیک ہنگا بندغ آتے نظر بنگ کیرہ۔ داکان بیدس ہفت ولی، بی بی نائی، پیر غیب، پیر پنجہ، شاہ بلاول، لاہوت و لامکان، چہل غازی، پیر سلطان، شاہ عبداللہ و پیر چھٹن شاہ و رابعہ بن کعب، و ایلو نشانیک اورو۔ داگل بلوچستان ٹی تصوف نا حوالہ نٹ پنی (الطاف، 2011، 17 تا 24)

بلوچستان ٹی تصوف ناروحانی روشنائیک

بلوچستان ٹی اسلام نابنگ آن گڈ تصوف ناسچا ے روایت اصل نٹ صحابی رسول قیس عبدالرشید نا حضور پاک نادور ٹی ژوب علاقہ ٹی بنگ آن قائم مس۔ تو داپانگ حقیقت و راست ے، کہ بلوچستان ٹی اسلام و تصوف ناروشنائیک باز وخت مست تالان مسور۔

ہندن مکران نا علاقہ ٹی اسلام و تصوف ناروشنائیک ۲۳ھ ٹی تالان مسور۔ اروختا کہ ربیع بن زیاد نا سربری ٹی حضرت عمر فاروق نادور ٹی داڑے عرب مسلمانا ک تینا گام ے تخار۔ محمد بن قاسم نادور آن مست مکران ٹی محمد بن ہارون گورز مسوس۔ تو دہن بلوچستان ٹی اسلام و تصوف ناروشنائیک تالان مرسیہ استاتے ٹی خدا نا مہر و مریت و سچائی ے ودی کریر۔ اداکان گڈ تصوف نابیرک ے بڑا تخو کا صوفیک، ششمیکو صدی ہجری آن داڑے بنگ ے شروع کریر وکل آن مست سلسلہ شہروردی نامنو کا

صوفیک داڑے بسور و تصوف ناروشنائی سٹ اُستاتا اوندئی تے مُر کریر و ہندن ارٹھیکو سلسلہ قادریہ نا صوفیک داڑے تصوف ۽ تالان و شون تننگ کن بسور۔ حضرت سید بلانوش و سید شادی بن سید در جمال بخاری اوفتیٹی اوار اسورہ۔ داک حضرت پیران پیر حضرت غوث الاعظم دستگیر نا مکتبہ فکر ۽ منوکاک اسور۔ ہندن مسٹیکو سلسلہ چشتیہ و پدا سلسلہ نقشبندی داڑے رواج الک و ہندا سلسلہ آتا منوکاک بلوچستان ٹی تصوف ناروایت آتے شون تزیسہ مونی دریر۔ او ہندا کوشست آتا بھرم و بدل ۽ کہ بلوچستان ناہر علاقہ و شہر و خلق مش و جبل و پٹ آتھئی نئے ولی و صوفی داتا خانقاہ در بار آک جاگہ جاگہ نظر بریرہ، کہ اراک تصوف ناروایت آتے داڑے تالان کریسہ شون تسور، (Sufisim) ۽ قائم کریر۔ (الطاف، 2011، 24 تا 25)

براہوئی ادب ٹی تصوف نارنگ آک

پاکستان ٹی پاورکا ایلوزبان آتیاں مبار بلوچستان نازیا غادھرتی ٹی پاروکازبان آتھئی تصوف ام ناگندارز باداوارے کہ تصوف نا اورے دانا کل آن بھلا سوب دادے کہ تصوف نابیرک ۽ بڑتخو کا صوفی و ولی تا بھلو گوشت نس داڑے بسور، آباد مسور و دا جاگہ نالس مخلوق ۽ خدا پرستی، امن، ایلیم دوستی و رواداری تون اوار اوار انسانیت تون مہر ناسخ ۽ تزیسہ کریر۔ او اوفتہ اوفتازبان و بولی تے ٹی تینا کلہو و سخی تسور۔ ہندا سوب ۽ کہ اینوام دازبان تے ٹی تصوف نارنگ آک دازبان و بولی تے زبیداری بشخانو۔ ہندن تصوف نادازبان و دا جاگہ ناخمیر ٹی اوار مننگ ناسہ بھلو سوب نس دا جاگہ نا مخلوق ٹی اسلام او صوفی و ولی و پیر و بزرگ آتون اُست نا حب سٹ مہر و خوکی ام ارے۔ ہندن ایلوزبان آتیا مبار براہوئی زبان ام تصوف ناہنئی وزیب داری آن رنگ ارفو کے۔ دازبان ٹی ام تصوف تینا سچائی و عالم گیریت ناسوب آن جاگہ کرو کے۔ صوفی تاج محمد تاجل نا صوفیانہ شاعری نا گچنا و اُستاتے خدا آن خوک کرو کارنگ آتون اوار اوار فقیر فیصل و صوفی عطاء محمد و مکتبہ درخانی نا عالم آتا شاعری نا اسلامی رنگ ام دا پھر ۽ بھلو و سہی نس بشخانو۔

تصوف نارنگ " وحدت الوجود " نا فکر و فلسفہ براہوئی و بلوچی زبان کئی فارسی و سندھی زبان تے آن بسونے او اثر شاعرانے، ہندا خاطر آن خنبنہ کہ براہوئی ناسرخیل ء صوفی شاعر تاج محمد تاجل نا شاعری و فکر ء سندھی نا بے مٹ ء صوفی شاعر حضرت سچل سرمست نا فکر و فلسفہ نا بازا اثر ارے و سچل آ مہارتا جل ام وحدت الوجود نا منو کا صوفی نس خننگیک ۔ دھنکھ اونا کلام آ تا دا وڑک آک دانا ثبوت ء

نفس تندوری کی رولی ڈس

یار اندر پانچھے گولی ڈس

یعنی تینا نفس ء آخر در کہ خلنگ کیسہ در و کنگ کیسہ، روکھا او اگہ یار (حق) ء خونئی ء نے تو تینے تینٹ پٹھ و خن۔

تصوف فی اللہ و فنا فی الرسول ﷺ نا پنے و صوفی خدا ن اذات کل ء طاقت آ تا سرچشمہ پانک و تقدیر نا مالک ام اودے چانک دونکہ تاجل تینا دا کلام ٹی پانک

ہرا وختا کہ پورا مرے تقدیر

انت نس کیک اوڑے پیر و پنخیر

رب نا مون ٹی ء ، کل حقیر

عشق حقیقی تصوف نا بنیاد ء انتے کہ عشق ء حقیقی خدا ن سکان سرمنگ نا کل آن بھلا کسر ء۔ ہندا خا طر آن تاجل پانک کہ عشق ارا وختا اُست ناتار آتے سُر یفک تو گڑا اُست خدا نا مہر نا دریا ب ٹی جوش کیک اور عشق ننا تار آتا چیرنگ آن اللہ و رسول ﷺ راضی مریرہ، پدا نماز و روچہ نا سدھ لگپیک انتے کہ عاشق نا اُست و بدن ہشینگیسہ کباب جور مریرہ۔

عشق ہر چہ بجا نفک سازے

او ژا رب و رسول ﷺ نا رازے

انت چانک روچہ نماز اے

او نا بُت بدن کباب اے
 عشق دین عشق صواب اے
 اسے پین جاگہ نس تا جل عشق حقیقی نابارونٹ پانک کہ عشق مدام امام بھلاء، و مدام مستی و خماری ۛ۔ عشق
 ٹی عقل و ہوش ناچ و کاریم اس اف کہ عقل و ہوش اوڑ۔ اسکان سرمنگ کپسہ و عشق ہمیش معشوق تون
 مریک۔ دُنکہ تا جل پانک۔

نم چابو عشق مزارے
 او صدا مست خمارے
 ہوش عقل نا حاجت اف
 معشوق تون و اوارے
 تا جل عشق حقیقی ۛ زندگی چانک و حقیقی او عشق تا قیمت اے کل آن زیات سرپند مریک۔

تاج محمد عشق سلامت
 گل آن جوان اے مہر محبت
 تا جل سچا و صوفی اسے و اُسٹ نا حُب ۛ۔ خُدا تون عشق تا جوزہ تحک او نا عشق فنا فی اللہ نا اُسے باز گچینو
 نمونہ سہ۔ دُنکہ او نا دا کلام آن دا گچینا و سچا غا جوزہ نا درشانی باز جوانی ۛ مریک

محبوب ننا سُبجانی اے
 شیرین شکر زبان اے
 گل و باغ بوستان اے
 اوڑان سَخ ہلبینہ
 واہ واہ عشق ننے نا دلبر نا

ہندن تینا دا عشق نا درشانی ۛ علی الاعلان کریسہ پانک۔

عاشق شپاد ای تا جل
کیوہ سواد ای تا جل
اریٹ ای عشق نا مے
ایلو آزاد ای تا جل

ہندن براہوئی و بلوچی نا ایلو صوفی ء شاعر فیض محمد فیضل کہ اوصاحب کرامات و بزرگ نس اسکہ۔
براہوئی آن بیدس فارسی، سرائیکی، بلوچی، و سندھی ٹی ام کلام پاریکہ، فیضل نا کلام نا درنگ ء ہبو۔

داڑے الیپہ نی دادے
دَرنی تین تون یار ہندادے
نے آن سوا ای انت کیوہ
ہیتو جدائی خاطر نا دے

ہندن براہوئی نا ایلو صوفی شاعر صوفی عطا محمد کہ اوام وحدت الوجود نا فلسفہ نا منو کے، تینا کلام ٹی دہن
پانک۔

غوطہ خل ام اُست نا دریاؤ ٹی
راز ٹی ہستی ناتخ لعل و گھر
انت ارے بیچارہ ملائے سماء
روشنی آدم نا مش ٹی ہس امر

ہندن آسہ پین جاگہ نس صوفی عطاء محمد پانک۔

جوفہ دُنیا نا اُست نا گرزے
دَمزٹی نی کسر امر خُواسہ
خن تہ نی مل وجود ٹی تینا

تینے چاہنگ نی اگہ خُواہسہ
ہندن عشق حقیقی ناسمندرٹی دُب الیسہ تصوف نادنیائی غرق مریسہ مولانا عبدالجید چوتوئی دُہن پانک۔

دُن ظلم جفا کہہ بن خواجہ کنا عرضے
غمگین نٹ ای دُر گوہر نی مَرکہ کنا مرضے
دوست خیال کہ ضعیفی ء بیوس نا غریبی اے
باز حال ارے اَبتر، نی مَرکہ کنا دضے
ہندن محمد اسحاق سوزنا تصوف نارنگی رنگو کا دکلام اے ہبو۔

عشق ٹی مخفی ہزار رازو اسرار ارے
مس اگر اوٹی بیخود اوتسکا ہو شیارارے
عشق ارے رہبر و مُرشد، عشق ارے اذلان امام
عشق اگر اف اُسٹ ٹی او اُسٹ ام بیکا ارے
تصوف نامنو کا صوفی مدام انسان دوستی، مہر و محبت، امن ناکلہو ء ایتک۔ تصوف ناگل آن بھلا کلہو محبت
وامن وانسان دوستی ء دُھنکے اسحاق سوز پانک۔

محبت ریشم آن خُلکن ، محبت خُلکنے پُھل آن
مُحبت خل تے خُلکن کیک ، مُحبت خُلکنی نا پین
مُحبت سوز بندغ نا ، مُحبت شاعری نا پین
مُحبت رمز بندغ نا ، مُحبت شاعری نا پین
یقین نٹ تصوف خُدا آن خُجُوکی ناسہ باز بھلو واسطہ و وسیلہ سہ و تصوف نامنو کا خُدا آن مدام خُجُوک مریسہ
اونا کبریائی ء بیان کیک، دُھنکے مولانا نبوجان ناد احمدیہ کلام آن داخُوکی نادرشانی مریک۔

یا رب رحیم و رحمان

شیطان نا مکر و دام آن
 آسمان زمین نا نیامان
 بشخہ ننے نی اے خُدا

نبی صلی اللہ علیہ وسلم نامہرٹی ڈبوکا اونا دا کلام ء ام ہبو۔

محمد صلی اللہ علیہ وسلم افضل ء کل انبیا ء آتیاں
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم خاتم پیغمبر آتیاں
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم ام رسول ء پاکِ حق نا
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم دا خلیلِ پاکِ حق نا
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم دوست ء حق نا ام حسیپے
 محمد صلی اللہ علیہ وسلم چا ننا اُست نا طپسے

عامل باصفاء منتگ ام سچا ء صوفی نا اَسہ بھلو نشانیا سہ ونیک رنگ عمل صوفی ء اونا محنت ٹی سرسوب منتگ نا
 کسر ء رغامک۔

نے خُدا علم تِس عمل کر با صفا ء
 خوش مریر نے آن خُدا و مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم
 علم رسیدگا نے نبی صلی اللہ علیہ وسلم آن وارثی
 نی گُر ا مر دُھنکھ سنگِ فارسی

فنا فی اللہ و فنا فی الرسول صلی اللہ علیہ وسلم منتگ سچا ء صوفی نا اُگل آن بھلا نشانیا ء تصوف ٹی دُھنکھ و صف و
 حقیقت نا ودا وصف و خصلت آتا منوکا صوفی نا باز بھلو درجہ و مقام سہ۔ دُنکھ خلیفہ اُگل محمد نوشکوی نا دا کلام
 ٹی اونا درشانی مریک۔

دُوی جُفت قلم تون مہ تعریف کرک

مہ اُستِ خا خرے عشقِ نا لکفوک
 گچین گلِ خلقِ آن اوّلِ آخرین
 اوتیٹی نبی ﷺ نا بمثلِ ءِ نگین

عبدالصمد شاہین ناصوفیانہ کلام سہ نامنہ بند۔

حق صفاتا کاٹم کر وکے دا
 شان ءِ جلیل نا دائم کروکے دا
 ہر شو کٹ رضا نا قائم کروکے دا
 قدرت نا راز دُن دائم کروکے دا

مولانا نبوجان ناسہ پین صوفیانہ کلام سہ نامنہ بند۔

اوّل صفتِ حُدا نا
 بے چُون بادشاہ نا
 خلاق رہِ ثُما نا
 کر بندگیِ حُدا کِن

تصوف امن و ایمنی و انسان دوستی و مہر و مریوتِ ناسخِ ءِ ایٹک و دشمنی و اُستِ مری و اُستِ خریدنی آن مُر
 منگِ تصوف نا گلِ آن بھلا کلہو ءِ ہندا کلہو ءِ جو ہر برا ہوئی تینا دا کلام ٹی گچینا لوظِ آتبیٹ تریسہ پانک۔

نہاراتا دُو تان ہزار آک کھسکر
 کہ گلزار گلشنِ ندر آک کھسکر
 دا مسجد نا مونا ، اے کعبہ نا مونا
 آذاناتا زیبا تو آراک کھسکر
 بنگ بندغ ءِ بندغِ آ تر س اینو

مچا بند غی نا میار آک کھسکر
 نہ سگت نہ سیالی نہ دم دوستی
 زما نہ نا گل دوست دار آک کھسکر
 ہندن تصوف ناکلہو محبت و سچائی نا باروٹ دُن پانک۔

زندگی ٹی روشنائی دُو بریک
 نا محبت ٹی سچائی دُو بریک
 نا دُروشم نا عبادت کیوہ ای
 اُسٹ نا مچا صفائی دُو بریک
 کیک ماتم عشق اینو شار ٹی
 دلربا آن بیوفائی دُو بریک

(براہوئی، 2003، 42-53)

صوفی عطاء محمد تصوف ناسمندر ٹی ڈوب الیہہ ارازے ملا تے تصوف آن ہو رک پانک اموڑے صوفی
 عام داپنت ایتک کہ نی تینا صوفی منگ نا گرتی مہ، بلکن صدق و سچائی ٹی داسمندر آن معرفت نا خوارے
 پٹنگ ۽ ہیل کر، تاکہ مزل دُو برے۔

انتے نظر نا تنگے
 ہر کس تو نا دا جنگے
 ملا تے ایتے رخصت !
 گن معرفت نا بھنگے
 صوفی نی جُپ خلیہ
 شر تخ خیال دنگے

(محمد، ۲۰۱۵، ۵۴)

ہندن تینے تینے چاہنگ و تینا ذات و غور کنگ ناعوت و ترسہ اُد دھن پانک
 خن تے نی مل وجود ٹی تینا
 تینے چاہنگ نی اگر خواہسہ
 داتو حقیقت سر کہ خُدا مومن و صوفی نا اُست ٹی
 جاگہ، ہندا خاطر ان صوفی ام پانگے کہ اُست نا
 درگہ و ملہ و دلدار نا دیدار و کرک
 دریچہ و اُست والا مل سنہوا
 کرک نی سیل دلدارے
 کہ رندے خضر نا نی آل
 ہُپہ قاضی نا دستارے

(بنگلہائی، 2003ء، ۲۲)

داکان بیدس تراب لاڑکانوی، مولانا محمد یعقوب شردی، مولانا محمد عمر پڑنگ آبادی، مولانا محمد عمر دین
 پوری، پیر محمد زبیر آئی، مولانا عبدالغفور احسن، حکیم فیض محمد فیضل۔ مولانا عبداللہ درخانی، مولانا
 عبدالغفور درخانی، مولانا نبوجان، مولانا نور احمد محمد شہی، مولانا عبدالخالق ابابکی، مولانا عبدالعزیز آن
 بیدس داسہ ناجدید و شاعر آتیٹی حسن غنوار، جوہر براہوئی، صابر ندیم او ننا باز و شاعر آک دا پڑ و تینا قلم
 ناکمالے نشان تریسہ کرینو۔

کھٹیا:

تصوّف و صوفی ازم اسے قدیم ءُتالانو روایت کس تحو کو سر حال سہ۔ دانا گزغ آک صد آنہ بلکن ہزار ءُ سال آتیاں دُنیا ناہر اسے علاقہ و قوم وادفا مذہب آتے تینا پلو یڑٹی کر یسہ بسونو۔ انتے کہ داروایت آک ہجو مذہب و قوم سہ نا وختس ام پابند متہ نو، بلکن تصوّف و صوفی ازم عالمگیر ءُ سر حال و روایت ءُ بُدھ ازم آن الیس تا چین، جاپان، یہودی ازم و پدا اسلام سکان داروایت آک باز سوگوئی سٹ مونی بریسہ کرینو۔ ہندار سٹ تصوّف و صوفی ازم نا سر حال ءُ داگو نڈ گانوشٹہ ٹی تصوّف نا معنی و مطلب، روایت آن بیدس دافنا بارو سٹ نظریہ و خیال و پدا تاریخی حوالہ سٹ گو نڈ ءُ معلومات تنگ نا کوشست کنزگانے۔ دا کان بیدس بلوچستان و براہوئی زبان و ادب سٹ تصوّف نا بارو سٹ ام گو نڈ ءُ جاج کس الزگانے، انتے کہ ہند تصوّف و صوفی ازم نا دا گچینا و سوگو ءُ روایت آتا نتیجہ ءُ کہ دنیا تون او ار پاکستان و پدا بلوچستان نا باز ءُ شہر و علاقہ آتے ٹی بزرگ، صوفی و ولی و اولیاء اللہ تا قدم مبارک آک داڑے تخنگا نو و اوفک تینا سچا بزرگ کڑ دار سٹ انسانیت و دین نا خدمت ءُ کر یسہ بسونو و ن خنبنہ کہ ہر جا گہ ءُ اوفقا خانقاہ، دربار، مزار آک راستی و خدا پرستی نا کنڈ انسانیت ءُ دنگ کن روشنائی نا مینارو۔

کتاب آک

احمد شفیق بلوش (۲۰۰۹) پاکستانی زبانوں کی شاعری میں وحدت الوجود سہ ماہی 'تقرطاس'

گواجرانوالہ

اقبال، نفیس (۲۰۰۷)، اُردو شاعری میں تصوف

الطاف، سلطان علی (2011) مختصر تاریخ تصوف و صوفیائے بلوچستان، الفیصل ناشران لاہور

براہوئی، عبدالرحمن (1982) براہوئی زبان و ادب کی مختصر تاریخ، براہوئی اکیڈمی، کوئٹہ

براہوئی، عبدالرحمن (1968) قدیم براہوئی شعراء، ادارہ ادب، کوئٹہ۔

بنگلزئی، عبداللطیف (2003) براہوئی عارفانہ شاعری، ماہنامہ 'دے ٹک' براہوئی ادبی

سوسائٹی پاکستان

ساجد، حسین بخش (۲۰۰۳) براہوئی بلوچی ادب میں صوفیاء کا کردار عالمی پنجابی کانگریس لاہور

صابر، عبدالرزاق (جنوری تا جون ۱۹۹۳) بلوچی براہوئی شاعری میں سچل سرمست کارنگ

سہ ماہی 'دستگیر' کوئٹہ

صابر، عبدالرزاق 1988 ( ) کلام تاجل۔ براہوئی ادبی سوسائٹی، کوئٹہ۔

کوثر، انعام الحق (۲۰۰۴) تذکرہ صوفیائے بلوچستان

محمود الرحمن وڈاکٹر عطش درانی (۲۰۰۴) پاکستانی زبانوں اور ادبیات کا تقابلی مطالعہ۔

علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی

ولی الدین، میر (2012) قرآن اور تصوف سٹی بک پوائنٹ کراچی